

Alma LEKA
JU Muzej Sarajeva

NEOSTVARENE ZAMISLI I INICIJATIVE O OSNIVANJU MUZEJA U BOSNI I HERCEGOVINI DO POČETKA DRUGOG SVJETSKOG RATA

(Prilog historiji muzeja u Bosni i Hercegovini)

Apstrakt: Ideja o osnivanju muzeja u Bosni i Hercegovini javila se sredinom XIX stoljeća, tačnije 1850. godine. Fra Ivan Franjo Jukić ovu je ideju, nastojeći vlastitom zbirkom utemeljiti bosanski muzej, obrazložio u časopisu "Bosanski prijatelj". Bio je to prvi put da se detaljno obrazložila ideja o institucionalnom sakupljanju i čuvanju spomenika kulture na ovim prostorima i da se predstavila inicijativa za osnivanje muzeja. Međutim, njegova nastojanja nisu imala pozitivan ishod, zbog nepostojanja realnih uvjeta za njihovo realiziranje. Njegova ideja realizirana je skoro četiri decenije kasnije.

Pored ove, postojale su i druge inicijative i zamisli za osnivanje muzeja koje, zbog nepostojanja realnih uvjeta, nisu ostvarene. Autorica je u radu analizirala nekoliko inicijativa iz perioda od 1879. do početka Drugog svjetskog rata, a koje će, iako nisu realizirane, ostati trajno zabilježene kao vrijedni pokušaji da se formira mreža ovakvih institucija u Sarajevu i Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: *muzej, Austro-Ugarska, Bosna i Hercegovina, Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, Kraljevina Jugoslavija*

Abstract: The first idea of establishing a museum on the territory of Bosnia and Herzegovina appeared in 1850 and was suggested by Friar Ivan Franjo Jukić. He presented the idea in the journal *Bosanski*

prijatelj (Bosnian Friend). It is the first idea of institutional collecting and preservation of cultural monuments in these areas and the first initiative to establish a museum. However, his attempt to institutionalize and professionalize this sector in Bosnia and Herzegovina failed. The gradual realization of his idea began nearly four decades later.

In addition to this mention, there were other initiatives and ideas for the establishment of the museum, which, due to the lack possibilities for their realization, were unsuccessful. In the paper, the author analysed several initiatives at a time distance from 1879 until the beginning of World War II, which, although not realized, will remain permanently recorded as a valuable attempts to form a network of such institutions in Sarajevo and Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Museum, Austro-Hungary, Bosnia and Herzegovina, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Kingdom of Yugoslavia

Prve ideje

Glavni inicijativa sakupljanja starina i formiranja bosanskoga muzeja, u kojem bi se sabirala kulturno-historijska baština Bosne i Hercegovine i zaustavilo raznošenje njene baštine po inozemstvu, javila se polovinom XIX stoljeća, 1850. godine, kod fra Ivana Franje Jukića, koju je iznio u časopisu “Bosanski prijatelj” i koja je predstavljala prvu inicijativu za institucionalno sakupljanje i čuvanje spomenika kulture i osnivanje jednog muzeja na prostoru Bosne i Hercegovine.¹

Jukićevo nastojanje u vezi s organiziranjem muzejske djelatnosti u Bosni i Hercegovini ispoljavalo se u nekoliko navrata. Prvi put to se dogodilo prilikom pokušaja stvaranja “kola bosanskog”, odnosno “društva

1 “Poznato je svima kod nas, kako se u Bosni starinske stvari: novac, kamenje, pečati nalaze i pohlepni inostrancim u malu cieniu prodaju!...Ja sam nekoliko godina počeo, ovakve stvari sabirati i odkupljivati zato molim sve Bošnjake, koji takog što imade, te misli inostrancim prodavati, nek se javi meni, ja ću mu toliko platiti gotovinom, koliko svaki druggi inostranac, ako ne još bolje; a sve domorodce molim, da za ovakvim stvarima budu, te gdje što god opaze, da odkupe u moje ime...Ako Bogda! S mojom sбирkom, želim metnuti početak Bosanskom muzeu, akoli to nepmogne biti, to ću nastojati da ovo moje starinsko blago dodje u slavjanske ruke, koje neće s njime tergovati, već ga dobru obćenomu odrediti...”, Fra Ivan Jukić, Bosanski prijatelj, br. 1, 1850.

književnog”, 1842. godine, koje bi se bavilo ukupnim kulturnim radom. U četvrtoj tački pravila društva navodi se: “...često se događa da se mnogi novci stari (nalaze) i druga na starinstvo nas opominjuća, koja valja zakupiti na ime Društva: stvari poslavši Društva staršini a njihov opisane, kakve su i gdi su našaste G. Učredniku.”²

Međutim, ova Jukićeva ideja i nastojanja o osnivanju bosanskog muzeja nisu rezultirala osnivanjem muzeja u Bosni i Hercegovini. Nije uspio u pokušaju institucionalizacije i profesionalizacije ove djelatnosti u Bosni i Hercegovini budući da tadašnje prilike još nisu bile povoljne za to.³

Ideja je realizirana gotovo četiri decenije kasnije, dolaskom nove, austro-ugarske uprave.⁴ Austro-Ugarska je okupirala Bosanski vilajet 1878. godine, donijevši nove političke i društvene ciljeve, običaje i vrijednosti.

Prva uspješno realizirana inicijativa bila je osnivanje Zemaljskog muzeja 1888. godine u Sarajevu, kao izraz javnog organiziranja i institucionaliziranja ove djelatnosti od strane države. Još jedna uspješno realizirana inicijativa za osnivanje muzeja bila je osnivanje Muzeja Franjevačkog samostana Humac, u Ljubuškom, kao prvog muzeja ovakve

2 Poziv u Kolo bosansko i Pravila Društva 1842. godine; Boris Ćorić, *Ivan Franjo Jukić – Sabrana djela*, knj.1, Sarajevo, Svjetlost, 1973, 124.

3 Bosna i Hercegovina je u to vrijeme Bosanski ejalet, tj. pokrajina u sklopu Osmanskog carstva. Vrijeme je to narodnih preporoda i pokreta u Evropi i susjednim zemljama, koji su imali odjeka i u Bosni. Almaz Dautbegović u vezi s ovim kaže: “Spomenuta Jukićeva ideja, nikla kao svojevrstan protest na odnos prema vrlo bogatom kulturno-historijskom naslijeđu naših naroda u složenoj političkoj i posebno teškoj ekonomskoj situaciji kada je, dakle, kultura bila samo na marginama interesovanja ogromnog broja ljudi, pa i zvanične politike, i kada je samo 3% stanovništva posjedovalo elementarnu pismenost, objektivno nije ni mogla rezultirati odgovarajućim efektima.” Almaz Dautbegović, “Uz stogodišnjicu Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine”, u: *Spomenica stogodišnjice rada Zemaljskog muzeja BiH 1888–1988*, Sarajevo, Zemaljski muzej BiH, 1988, 10.

4 Ova Jukićeva misao o osnivanju bosanskog muzeja ostala je još dugi niz godina prisutna u krugu relativno maloga broja obrazovanih i progresivnih ljudi toga vremena, da bi se, u izmijenjenim okolnostima, realizirala i u praksi, osnivanjem Muzejskoga društva Bosne i Hercegovine, nekoliko decenija kasnije. Međutim, o ovoj problematici razmišljat će pojedinci, poput fra Bone Perišića, a 1868. godine fra Grga Martić i biskup Paskal Vujičić pokušat će, iako bezuspješno, osnovati književno društvo koje bi, između ostaloga, prikupljalo i građu “što po svojoj prirodi spada u muzej”.

Tomislav Ćorić, “Ivan Franjo Jukić – pionir muzealnoga rada u Bosni i Hercegovini”, u: *Baština*, 2, 1991, 252.

Treba naglasiti da je prvi javni muzej na prostorima bivše Jugoslavije osnovan već u prvoj polovini XIX stoljeća; godine 1820. osnovan je Arheološki muzej u Splitu, kao prvi javni muzej na ovim prostorima. Šulc, Branka, *Razvoj muzeja u Jugoslaviji*, Informatica Museologica, Zagreb, MDC, 15 (4), 4.

vrste u Bosni i Hercegovini. Muzej je osnovan 1884.godine. Muzej Stare pravoslavne crkve u Sarajevu osnovan je 1889. godine.⁵

Nerealizirane inicijative za osnivanje muzeja u Bosni i Hercegovini do Drugog svjetskog rata

Pored ovih, postojale su i inicijative i zamisli za osnivanje muzeja koje, zbog nepostojanja realnih uvjeta i izgleda za njihovo realiziranje, nisu uspješno okončane i uglavnom su ostale na stadiju prijedloga.

Neposredno nakon okupacije Bosne i Hercegovine odstrane Austro-Ugarske pojavilo se nekoliko inicijativa za osnivanje muzeja. Prema Hamdiji Kreševljakoviću, “prvi je pokrenuo pitanje osnivanja muzeja u Sarajevu baron Helfert, 1879. godine.”⁶ Ovaj austrijski historičar i javni radnik u svom djelu “Bosnisches”, objavljenom u Beču 1879.godine, zalagao se, između ostalog, i za osnivanje jednog višeg nastavnog zavoda u Sarajevu, koji bi u isto vrijeme bio i nacionalni muzej, naučno društvo i visoka škola. Sve nabrojane funkcije trebalo je da u sebi objedini institucija koju je autor nazvao maticom bosanskohercegovačkom. Međutim, ovi njegovi prijedlozi nisu odražavali i zvaničan stav Beča; odsustvo bilo kakvog poteza austrougarske uprave na realiziranju matice bosanskohercegovačke i ustanova pod njenim okriljem govori u prilog osnovanosti ove pretpostavke.⁷

Prema pisanjima Hamdije Kreševljakovića i Todora Kruševca, već su 1880. godine neki činovnici htjeli osnovati arheološki muzej i arheološko društvo u Sarajevu.⁸ Naredna inicijativa za osnivanje muzeja u Sarajevu registrirana je 1907. godine. Bosanskohercegovačko Trgovačko

5 Više vidjeti u: Risto Besarović, *Iz kulturnog života u Sarajevu pod austrougarskom upravom*, Sarajevo: Veselin Masleša, 1974; Alma Leka, *Muzeji, zbirke i galerije u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Udruženje ICOM – Nacionalni komitet BiH, 2017; Marko Karamatić i Andrija Nikić, *Blago franjevačkih samostana Bosne i Hercegovine*, Zagreb, Privredni vjesnik, 1990.

6 Hamdija Kreševljaković, *Sarajevo za vrijeme austrougarske uprave 1878-1918*, Sarajevo, Arhiv grada Sarajeva, 1969, 47. U sklopu Helfertovog prijedloga najvjerojatnije se budući muzej u Sarajevu prvi put spominje kao Zemaljski muzej (Landesmuseum).

7 R. Besarović, *Iz kulturnog života u Sarajevu*, 72-73.

8 H. Kreševljaković, *Sarajevo za vrijeme austrougarske uprave 1878-1918*, 1969. i Todor Kruševac, *Sarajevo pod austrougarskom upravom 1878-1918*, Sarajevo, Muzej grada, 1960.

društvo je 5. septembra 1907. godine podnijelo zahtjev Zemaljskoj vladi za Bosnu i Hercegovinu u kojem je tražilo da se osnuje “jedan trgovačko-obrtnički muzej sa sjedištem u Sarajevu”.⁹Predstavku su potpisali predsjednik bosanskohercegovačkog društva Risto Đ. Besarović, član prvog stalnog odbora Muzejskog društva za Bosnu i Hercegovinu¹⁰i gradski načelnik u Sarajevu i sekretar Trgovačkog društva Bernardo Klajin. Prema ovoj predstavi, “zadaća muzeja bi bila koliko naučna da se izобрази valjana trgovca, toliko praktična, izlažući robu i ukaže puteve i potrebe”. Obrazloživši potrebu za osnivanjem takvog muzeja, Trgovačko društvo zamolilo je Zemaljsku vladu “da se u principu odluči za osnivanje Trgovačko-obrtničkog muzeja” u Sarajevu s naznačenom zadaćom i da blagonaklono pomogne ovu korisnu namjeru na taj način, da sagradi na svoj trošak zgradu za tu instituciju”. Društvo je, s druge strane, izrazilo spremnost da se pobrine “za zgodno zemljište”, obavezujući se da Zemaljskoj vladi “uloženi novac za gradnju u godišnjim obrocima povrati”.¹¹Društvo je dalo alternativni prijedlog: da Zemaljska vlada “odredi u gornju svrhu neku stalnu godišnju pripomoć, u kome bi slučaju dolje potpisano društvo samo podiglo zgradu”.¹²Ovaj zahtjev Trgovačko društvo podnijelo je Zemaljskoj vladi za Bosnu i Hercegovinu i Zajedničkom ministarstvu finansija u Beču. Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu izrazila je mišljenje da rješenje tog pitanja ne zahtijeva hitnost. S tim u vezi, Vlada je ukazala na činjenicu da se vrše pripreme za osnivanje trgovačko-obrtničke komore za Bosnu i Hercegovinu, koja bi zajedno s Trgovačkim društvom izradila projekt za osnivanje trgovačkog muzeja u Sarajevu.¹³Međutim, do osnivanja spomenutog muzeja nije došlo. Najvjerovatnije je smrt Riste Đ. Besarovića, 1908. godine, potpisnika zahtjeva i glavnog zagovornika zamisli o osnivanju ovoga muzeja, utjecala na slabljenje aktivnosti u traženju spomenutog zahtjeva. No to vjerovatno nije bio jedini razlog zašto ovaj muzej nije osnovan.¹⁴

9 R. Besarović, *Iz kulturnog života u Sarajevu*, 89.

10 Muzejsko društvo za Bosnu i Hercegovinu osnovano je 1885. godine, a cilj mu je bio, između ostalog, i osnivanje Zemaljskog muzeja u Sarajevu.

11 A. Leka, *Muzeji, zbirke i galerije u Bosni i Hercegovini*, 28.

12 Arhiv Bosne i Hercegovine (ABiH), Fond Zemaljske vlade za BiH (ZVBiH), br. 147439/I-1907.

13 R. Besarović, *Iz kulturnog života u Sarajevu*, 88-90.

14 Isto, 90.

Sljedeća inicijativa za osnivanje muzeja koja je ostala na stadiju prijedloga registrirana je 1909. godine. Na skupštini Srpskog prosvjetno-kulturnog društva "Prosvjeta" podnesen je prijedlog da "Prosvjeta" osnuje narodni muzej u Sarajevu. Prijedlog je potekao od "Prosvjetinog" odbora u Bosanskoj Dubici, koji je u isto vrijeme podnio i zahtjev za osnivanje narodne biblioteke pod okriljem "Prosvjete". Ni ova inicijativa da se osnuje narodni muzej nije realizirana. Glavni odbor "Prosvjete" smatrao je da je glavni zadatak društva pomaganje đacima u srednjim i visokim školama i da nisu sazreli uvjeti da se "Prosvjeta" prihvati ovoga zadatka.¹⁵ Ovakvo stajalište imala je i "Prosvjetina" godišnja skupština.

"Posljednja" inicijativa prije Prvog svjetskog rata za osnivanje muzeja u Sarajevu pokrenuta je 1910. godine, kada je na skupštini učitelja narodnih osnovnih škola, održanoj u Sarajevu od 10. do 12. 7. 1910, donesen, između ostalih, i zaključak da se u Sarajevu osnuje školski muzej za Bosnu i Hercegovinu. U "Učiteljskoj zori", glasu Saveza učiteljskih društava Bosne i Hercegovine, između ostalog, piše: "Primljeni su prijedlozi kolege Simića, odnoseći se na osnivanje učiteljskog konvikta, muzeja zadruga i štedne zaklade."¹⁶ U "Sarajevskom listu", godine 1912, u članku pod naslovom "Za osnutak školskog muzeja u Sarajevu", Stjepko Ilić, jedan od glavnih zagovornika ove zamisli, ali ne i njen predlagач na skupštini učitelja narodnih osnovnih škola, osvrnuo se na historijat zamisli osnivanja školskog muzeja u Evropi, nakon održanog kongresa sociologa, psihologa i pedagoga u Briselu 1867. godine.¹⁷ Savez učiteljskih društava zahtjev je podnio Zemaljskoj vladi za Bosnu i Hercegovinu. "Taj bi muzej morao biti neko ogledalo postepenog razvoja našeg školstva od predokupacione dobi sve do današnjih vremena. Naravno, da bi dotični odbor morao imati i dovoljno raspoloživih novčanih sredstava za osnutak i razvitak tog vrlo važnog preduzeća."¹⁸ I ova inicijativa ostala je samo prijedlog i nije realizirana do kraja.

15 Isto, 91-93.

16 "Učiteljska zora", Mostar, br. 7, 1910, str. 212.

17 U to vrijeme već su bili osnovani školski muzeji u Ljubljani (1898), Zagrebu (1901) i Beogradu (1896). Izet Rizvanbegović, "Muzejsko društvo Bosne i Hercegovine i njegova aktivnost na osnivanju muzeja, biblioteka i arhiva", u: *Prilozi historiji Sarajeva - radovi sa znanstvenog simpozija Pola milenija Sarajeva*, Sarajevo, Institut za historiju / Orijentalni institut, 1997, 290.

18 *Sarajevski list*, Sarajevo, 27. 4. 1912, br. 95, 1-2.

Nakon Prvog svjetskog rata, do 1930. godine, ostale su zabilježene dvije, također neuspjele, inicijative za osnivanje muzeja – pokrajinskog industrijsko-zanatskog muzeja u Sarajevu i gradskog muzeja u Tuzli.

Godine 1920. zabilježena je inicijativa i ideja o osnivanju i organizaciji pokrajinskog industrijsko-zanatskog muzeja u Sarajevu, od strane Ministarstva trgovine i industrije, odjeljenja za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu. Međutim, nakon svih konsultacija i dostavljenih mišljenja stručnjaka u Zemaljskom muzeju Vejsila Ćurčića, kustosa etnografske zbirke, i Friedricha Katzera, upravitelja geološke zbirke, te konsultacija s Trgovačkom i obrtničkom komorom u Bosni i Hercegovini, a u vezi s prijedlozima o organizaciji jedne ovakve institucije te mogućoj reorganizaciji postojećih sličnih ustanova u Bosni i Hercegovini, i nakon boravka direktora Državnog industrijsko-zanatskog muzeja u Sarajevu, i ova ideja o osnivanju industrijsko-zanatskog muzeja u Sarajevu je napuštena, 1922. godine.¹⁹

Prvi pokušaj osnivanja jednog muzeja u Tuzli ostao je zabilježen 30-ih godina XX stoljeća, zahvaljujući privatnoj inicijativi i angažmanu Radeta Peleša, direktora tadašnje Građanske škole u Tuzli. U predgovoru rukopisa Radeta Peleša – “Muška i ženska muslimanska nošnja u Bosni” – možemo saznati više o onome što je Peleša motiviralo za osnivanje muzeja. On kaže: “Da je neko pred 40-50 godina počeo ovdje sakupljati starine u Tuzli, danas bi tuzlanski muzej bio čuven i viđen, jer ne bi mnoga i lijepa i vrijedna starina iz njega otišla nego bila sačuvana... Da spasem što se da spasti, otpočeo sam 1931. godine skupljati starine”.²⁰

Za potrebe muzeja Srpska pravoslavna opština u Tuzli ustupila mu je jednu sobu, a gradska opština dala je jednu policu na kojoj su bili smješteni arheološki, etnografski i historijski predmeti. U novembru 1933. godine na vratima sobe s prikupljenim eksponatima bila je istaknuta i

19 O tome govori dopis tadašnjeg direktora Državnog industrijsko-zanatskog muzeja u Beogradu, osnovanog 1919. godine. Arhiv Bosne i Hercegovine (ABiH), Fond Ministarstvo trgovine i industrije Kraljevine SHS (FMTI KSHS), Odjeljenje za BiH u Sarajevu, Opći spisi (1918-1941), br. 3009/1922. Državni industrijsko-zanatski muzej u Beogradu je 1922. godine privremeno ukinut i ponovo osnovan – pretvoren je u Državni zavod za unapređenje industrije i zanatstva i djelimično likvidiran povodom osnivanja Banovine Hrvatske; Arhiv Jugoslavije (AJ), Fond Ministarstvo trgovine i industrije Kraljevine Jugoslavije 1918-1941, Odjeljenje za industriju i zanatstvo, fasc. 294, br. 901/1921-1927.

20 Radmila Kajmaković, “Rade Peleš – osnivač prvog muzeja u Tuzli”, u: Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, XI, Tuzla, Muzej istočne Bosne, 1975, 69.

tabla s natpisom “Tuzlanski muzej”. Budući da za rad ovakve institucije nisu bili dovoljni samo dobra volja i entuzijazam, Rade Peleš predložio je gradskoj opštini da osnuje gradski muzej. Međutim, gradske vlasti nisu imale sluha za ovo i njegov prijedlog je odbijen. Sva prikupljena građa i arhiv ovog muzeja nestali su u Drugom svjetskom ratu.²¹

Navedene inicijative i prijedlozi za osnivanje muzeja u Bosni i Hercegovini koje nisu realizirane u periodu između 1878. i početka Drugog svjetskog rata imale su zajedničku karakteristiku – nepostojanje realnih uvjeta za njihovo ostvarenje te iza njih nije stajala državna vlast. Narednu muzejsku ustanovu, nakon osnivanja Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Bosna i Hercegovina dobit će 1930. godine, kad je osnovan Muzej Vrbanske banovine.²²

21 Radmila Kajmaković, *Rade Peleš – osnivač prvog muzeja u Tuzli*, 70.

22 Danas: Muzej Republike Srpske. Od 2009. godine postoji i inicijativa za osnivanje tehničkog muzeja u Sarajevu. Godine 2011. Skupština Kantona Sarajevo usvojila je Odluku o postojanju javnog interesa za osnivanje tehničkog muzeja Sarajevo, sa suosnivačem JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo, na osnovu “Elaborata o društveno-ekonomskoj opravdanosti osnivanja Tehničkog muzeja u Sarajevu”. Jedna od planiranih lokacija za ovaj muzej bila je “Stara centrala” u Kotromanićevoj ulici u Sarajevu, koja je 1895. godine počela proizvoditi prve kWh električne energije. No ideja o otvaranju muzeja još uvijek nije realizirana, muzej još nije otvoren. (Aida Sulejmanagić, *Osnivanje Tehničkog muzeja u Sarajevu sa vizualnom prezentacijom objekta i dijela muzejske postavke*. Rad prezentiran na 4. Međunarodnoj konferenciji BAM “Informacijske ustanove za 21. stoljeće”, u Sarajevu 2010. godine. Nije objavljen.)

ZAKLJUČAK

Spomenute inicijative o osnivanju muzeja u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske uprave, kao i za vrijeme Kraljevine SHS, nisu uspješno realizirane i ostale su na nivou prijedloga. Ukoliko su naknadno i ostvarene, inicijatori, nažalost, nisu doživjeli njihovo otvaranje. Uglavnom su to bile lične inicijative, iza kojih nije stajala aktuelna državna vlast Austro-Ugarske monarhije ili Kraljevine SHS. Očigledno je da zagovornici zamisli o osnivanju ovih muzeja, vođeni velikim entuzijazmom, ili nisu dobro ocijenili realne uvjete i izgleda za realiziranje tih zamisli, ili im je nedostajalo dovoljno upornosti u nastojanjima da ih uspješno ostvare. Međutim, iako nisu realizirane, zamisli o osnivanju trgovačko-obrtničkog, "Prosvjetinog" narodnog muzeja, školskog muzeja, industrijsko-zanatskog muzeja, te muzeja u Tuzli, ostat će trajno zabilježene kao hvalevrijedni pokušaji da se formira mreža ovakvih institucija u Sarajevu i Bosni i Hercegovini.

IZVORI

- **Arhivska građa**
 - Arhiv Bosne i Hercegovine (ABiH)
 - Fond Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu (FZVBiH), Opći spisi (1878–1918)
 - Fond Ministarstvo trgovine i industrije Kraljevine SHS –Odjeljenje za BiH u Sarajevu(FMTI KSHS), Opći spisi (1918–1941)
 - Arhiv Jugoslavije (AJ)
 - Fond Ministarstvo trgovine i industrije Kraljevine Jugoslavije – Odjeljenje za industriju i zanatstvo (FMTI KJ), Opći spisi (1918–1941)
- **Štampa**
 - “Učiteljska zora”, Mostar, 1910.
 - “Sarajevski list”,Sarajevo, 1912.
- **LITERATURA**
 - **Knjige**
 - Besarović, Risto, *Iz kulturnog života u Sarajevu pod austrougarskom upravom*, Sarajevo, Veselin Masleša, 1974.
 - Ćorić, Boris,*Ivan Franjo Jukić – Sabrana djela, knj. 1*, Sarajevo, Svjetlost, 1973.
 - Karamatić, Marko i Nikić, Andrija, *Blago franjevačkih samostana Bosne i Hercegovine*, Zagreb, Privredni vjesnik, 1990.
 - Kreševljaković, Hamdija, *Sarajevo za vrijeme austrougarske uprave 1878–1918*, Sarajevo, Arhiv grada Sarajeva, 1969.
 - Kruševac, Todor, *Sarajevo pod austrougarskom upravom 1878–1918*, Sarajevo, Muzej grada, 1960.
 - Leka, Alma, *Muzeji, zbirke i galerije u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Udruženje ICOM – Nacionalni komitet BiH, 2017.
 - **Članci**
 - Ćorić, Tomislav, “Ivan Franjo Jukić – pionir muzealnoga rada u Bosni i Hercegovini”, u: *Baština*, 2, 1991, 249-252.
 - Han, Verena, “Razvoj zbirke i muzeja od 13. do 19. st. na teritoriji Jugoslavije”, u: *Tkalčićev zbornik, II*, Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 1958, 297-316.

- Kajmaković, Radmila, “Rade Peleš – osnivač prvog muzeja u Tuzli”, u: Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, XI, Tuzla, Muzej istočne Bosne, 1975, 69-73.
- Kodrić Zaimović, Lejla, “Sinkretizmi baštinskih ustanova u Bosni i Hercegovini: prilog naučnoj valorizaciji njihovih historijskih veza i aktuelnih odnosa”, u: *Bosniaca* 24, Sarajevo, Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH, 2019, 60-73.
- Rizvanbegović, Izet, “Muzejsko društvo Bosne i Hercegovine i njegova aktivnost na osnivanju muzeja, biblioteka i arhiva”, u: *Prilozi historiji Sarajeva –radovi sa znanstvenog simpozija Pola milenija Sarajeva*, Sarajevo, Institut za historiju/ Orijentalni institut, 1997, 283-295.
- Šulc, Branka, “Na tragu muzeološke tradicije u prezentiranju zbirki muzeja i galerija u Sarajevu”, u: *Informatica Museologica*, 21, (1-2), Zagreb, MDC, 1990, 35-39.
- Šulc, Branka, “Razvoj muzeja u Jugoslaviji”, u: *Informatica Museologica*, 15 (4), Zagreb, MDC, 1984, 3-7.

Summary

UNREALIZED IDEAS AND INITIATIVES ON ESTABLISHING THE MUSEUMS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA UNTIL THE BEGINNING OF THE SECOND WORLD WAR

(Contribution to the history of museums in Bosnia and Herzegovina)

All these initiatives and ideas to establish other museums in Bosnia and Herzegovina during the Austro-Hungarian rule, as well as during the rule of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes were unsuccessful, and have remained at the level of the proposal. If they were subsequently realized, the proponents unfortunately would not experience their opening. For the most part, these were private initiatives and it is obvious that proponents for establishing of these museums that were not implemented successfully owing to the lack of suitable conditions and prospects for their realization. However, although not realized, the ideas of the establishment of the Museum of Commerce, Prosvjeta's People Museum, School Museum, Industrial-Trade Museum, and Museum in Tuzla will always be remembered as interesting attempts to form a network of such institutions in Sarajevo and Bosnia and Herzegovina.